

Škola Jaroslava Ježka

Mateřská škola, základní škola, praktická škola a základní umělecká škola
pro zrakově postižené

Loretánská 19 a 17, 118 00 Praha 1
tel.: 220 51 52 64
e-mail: info@skolajj.cz

ŠJJ/395/2024

MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM

pro školní rok 2024/2025

Zpracovala: Mgr. Tereza Pospěchová, školní metodik prevence

Datum: 11. 10. 2024

PaedDr. Martina Helešicová, ředitelka

Obsah:

1. Charakteristika školy
2. Analýza současného stavu
3. Cíle preventivního programu
4. Soubor aktivit pro jednotlivé cílové skupiny
5. Vymezení pojmu šikana
6. Kyberšikana
7. Ohlašovací povinnost
8. Zásady přístupu k dětem, žákům a studentům s PAS
9. Řešení dalších sociálně patologických jevů a rizikových projevů chování
10. Přílohy:
 - A. Ochrana dětí před šikanou v předškolním vzdělávání
 - B. Krizový plán pro řešení šikany
 - C. Krizový plán pro výbuch skupinového násilí (pokročilá šikana)
 - D. Intervenční opatření pro nápravu vztahů ve třídě
 - E. Krizový plán pro řešení šikany pedagogů
 - F. Listina dětských práv na internetu a Desatero pro školáky
 - G. Krizový plán v případě problémového chování a krizových situací u žáků s PAS
11. Seznam odborných podkladů – Metodická doporučení a metodické pokyny

1. Charakteristika školy

Škola Jaroslava Ježka je speciální škola pro děti a žáky se zrakovým postižením popř. v kombinaci s dalším postižením. Zajišťuje jim všestrannou péči včetně výuky speciálních dovedností, jejichž zvládnutí je předpokladem pro další studium, samostatný život a pracovní uplatnění. U žáků s kombinovaným postižením se snažíme dosáhnout co nejvyšší míry soběstačnosti a zvládnutí sebeobslužných dovedností. Velký důraz klademe na volnočasové aktivity žáků.

System péče zahrnuje:

- Vzdělávání podle školních vzdělávacích programů pro děti a žáky se zrakovým postižením, popř. v kombinaci s dalším postižením
- Speciální péči (výuka prostorové orientace a samostatného pohybu, technika chůze s bílou holí, tyflopedická péče, výuka techniky psaní na PC klávesnici, obsluha kompenzačních pomůcek pro zrakově postižené včetně PC, individuální logopedická péče, zraková terapie, muzikoterapie, canisterapie, sociální dovednosti atd.)
- Zajištění ortoptické péče při amblyopii a strabismu
- Sportovní kroužky – pohybový, plavání, goalball, showdown, zvuková střelba
- Zájmové kroužky – keramika, vaření
- Péči zdravotní sestry, psycholožky a sociální pracovnice
- Odborná oční a zubní vyšetření, péči pediatra
- Aktivní pomoc výchovného poradce při volbě střední školy a ve výchovných záležitostech
- Poradenské služby SPC
- Hudební vzdělávání v ZUŠ
- Každoroční pobyt ve škole v přírodě
- Účast na kulturních, sportovních, dovednostních i jiných akcích pro zrakově postižené i pro žáky běžných škol včetně soutěží v zahraničí

Škola Jaroslava Ježka patří svým rozsahem k menším školám rodinného typu. Součástí jsou mateřská škola, základní škola, základní škola speciální, praktická škola dvouletá, základní umělecká škola, internát, školní družina a klub, speciálně pedagogické centrum. Všichni naši žáci a děti mají speciální vzdělávací potřeby a podpůrná opatření 3. – 5. stupně.

V letošním školním roce je ve škole zařazeno 86 žáků. Třídní kolektivy jsou malé. Ve třídě mateřské školy je zařazeno 7 dětí, na ZŠ je ve třídách 5 až 8 žáků, v ZŠS jsou dvě třídy po 6 a 7 žácích, v PRŠ jsou dvě třídy po 6 a 7 žácích. Ve většině tříd je v dopolední výuce přítomen asistent pedagoga. Do ZUŠ dochází i ZP žáci, kteří nejsou žáky školy.

Na internátě je ubytováno 30 žáků. Děti bydlí v pokojích většinou po třech. Během pobytu na internátě jsou pod dohledem vychovatelů. Odpolední čas na internátě je pro všechny ubytované strukturován a zároveň respektuje jejich individuální zvláštnosti, věk, volnočasové aktivity atd. Žáci jsou rozděleny do skupin po 7 – 8. Navštěvují zájmové kroužky, praktikují společné aktivity, připravují se do školy, tráví čas na zahradě či na vycházce. V rámci odpoledního programu je také prostor pro osobní volno a některé děti mají (na žádost rodičů a u uživatelů bílé hole po absolvování kurzu POSP) vycházky. Většina žáků má vlastní mobilní telefon, starší žáci svůj NTB, takže mají možnost každý den mluvit s rodiči. Všichni žáci odjíždějí v pátek po vyučování na víkend domů.

Základem všech preventivních opatření v našem pojetí je budování zdravé školní komunity, která se vyznačuje systematickým vytvářením kamarádských, otevřených vztahů s respektováním individuality každého žáka.

Naše škola je určena žákům se zdravotním postižením. Proto v daleko vyšší míře uplatňujeme a rozvíjíme vzájemnou podporu a pomoc. Pro rozvoj zdravého školního prostředí každoročně realizujeme řadu aktivit ve výuce i v zájmových a volnočasových programech.

2. Analýza současného stavu

Úzké třídní kolektivy a rodinná atmosféra školy umožňují otevřené a včasné řešení vzniklých výchovných, vzdělávacích a sociálních problémů. V kolektivu pedagogů funguje pružné sdílení informací o tom, jakým způsobem se děti projevují ve výuce, ve školním kolektivu i ve vzájemných vztazích. Pedagogové konzultují chování dětí v týmu, s vedením školy i se školní psycholožkou a pracovníci SPC.

Žáci jsou informováni o činnosti školní psycholožky a o možnosti individuálních pohovorů s ní v případě, že by si nevěděli rady s jakoukoliv situací. Stejně tak jsou informováni i rodiče.

V případě výskytu problémového chování spolupracujeme se zákonnými zástupci žáka, celou situaci reflektujeme při společných schůzkách rodičů a pedagogů. Dané téma reflektujeme také s žáky samotnými. V případě potřeby nastavujeme systematické motivační programy, které vytváříme společně s žákem a rodiči. Tyto programy často efektivně motivují žáka k přijetí větší zodpovědnosti za své chování a ke snaze omezit problémové projevy.

V případě signálů, které nasvědčují riziku rozvoje problémových vztahových vzorců v kolektivu, probíhá cílená práce se třídou zaměřená na aktivní tvorbu a podporu přátelských vztahů a na reflexi chování mezi žáky.

3. Cíle preventivního programu a preventivní opatření

Základním principem primární prevence rizikového chování u žáků je výchova a vzdělávání, které podporují:

- minimalizaci rizikových projevů chování,
- zdravý životní styl,
- rozvoj pozitivního sociálního chování,
- rozvoj psychosociálních dovedností,
- zvládání zátěžových situací osobnosti.

Primární prevence se zaměřuje na předcházení rozvoje rizikového chování v těchto oblastech:

- agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií,
- násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie,
- záškoláctví, kriminalita, delikvence,
- závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling,
- rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů
- spektrum poruch příjmu potravy,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování.

a) Dlouhodobé cíle

- vytváření atmosféry důvěry, respektu a bezpečí ve škole
- budování a podpora zdravých vztahů mezi žáky i dospělými
- rozvoj zdravých osobnostních kvalit u žáků (sebevědomí, sebedůvěra, empatie, asertivita, sebereflexe a odpovědnost za své chování)
- rozvoj sociálních dovedností žáků (nácvik komunikačních dovedností, konstruktivní řešení konfliktů a osobní hranice, schopnost spolupráce v kolektivu, vzájemná podpora a respekt, prosociální chování)
- udržování efektivní a pružné komunikace mezi školou, rodiči a žáky
- zajistit dostatečnou informovanost o výše uvedených sociálně patologických jevech a zvyšovat schopnost žáků detekovat jejich signály,

- podporovat žáky ve vytváření zdravých životních postojů, ve schopnosti vyhledat v případě potřeby vhodnou podporu.

b) Střednědobé cíle

- celoroční práce na stmelování třídních kolektivů
- vytváření dobrých podmínek pro naplňování volného času žáků
- sledování konkrétních podmínek a situace ve škole z hlediska rizikového chování
- uplatňování preventivních aktivit zaměřených na jednotlivce i rizikové skupiny žáků a jejich reflexe
- pružná komunikace a udržování spolupráce mezi jednotlivými úrovněmi systému (pedagogové – výchovný poradce – školní psycholog – SPC – vedení školy – rodiče – žáci - instituce).

c) Krátkodobé cíle pro první stupeň

- společné vytvoření pravidel chování v třídním kolektivu, podpora zdravých vztahů mezi spolužáky
- seznámení žáků s pedagogy, zaměstnanci a prostředím školy
- objasnění vhodné komunikace mezi žáky a učiteli
- zdravá a bezpečná orientace ve virtuálním světě a na sociálních sítích
- nácvik dovedností souvisejících s konstruktivní komunikací a zvládnutím stresu: jak si říci o slovo, jak si říci o podporu, jak vyjádřit nesouhlas, jak se vymezit, jak nabídnout podporu ostatním, jak se zapojit do spolupráce, jak zvládnout odmítnutí a zklamání
- zařazování úkolů, technik a her, které vedou žáky ke spolupráci, sebereflexi, zážitkům a zkušenostem, které zprostředkovávají zdravé životní postoje a řešení rozmanitých situací
- zaměření na témata kamarádství, zdraví, rodina, volný čas, svět kolem nás a jeho rizika
- úzká spolupráce třídního učitele s rodinou

d) Krátkodobé cíle pro druhý stupeň

- zapojení žáků do spoluvytváření pravidel vzájemného soužití ve škole
- podporovat u žáků dovednosti vyjádřit vlastní názor, správně se rozhodnout, umět odmítnout
- zaměřit se na efektivní spolupráci v kolektivu a principy fair-play
- diskutovat se žáky o jejich zájmech, náplni volného času, životních hodnotách
- zvýšit informovanost žáků o zdravém i rizikovém chování v oblasti sexuality
- zvýšit informovanost žáků o účincích návykových látek na lidský organismus
- informovat žáky o kontaktních místech pro danou krizovou problematiku, sdělit hledat pomoc

Plnění cílů je realizováno skrze následující preventivní opatření:

- Třídní učitelé se na začátku školního roku věnují v rámci výuky společně s žáky tvorbě pravidel a programu třídní komunity. Dodržování pravidel je v průběhu roku monitorováno a reflektováno vyučujícími společně s žáky.
- Na porušování pravidel ze strany žáků pedagogové reagují pohotově. Vedou žáky k reflexi chování a k vzájemnému urovnání konfliktů.
- Etická témata, témata mezilidské komunikace a výchova proti rasismu jsou zařazovány v průběhu roku podle metodických plánů jednotlivých ročníků. Obsah výuky je přizpůsoben věku žáků.
- V rámci výuky jsou zařazovány techniky, které podporují skupinovou spolupráci, komunikaci a reflexi vztahů v kolektivu.
- Výchova ke vzájemné toleranci, úctě a spolupráci probíhá i v průběhu odpoledního a večerního programu v družině a na internátě v rámci volnočasových aktivit.

- Žáci mají možnost se zapojit do různých zájmových aktivit, kde je podporováno učení formou zážitku a společný tvůrčí proces – sport, výuka hudby, keramika, hipoterapie, canisterapie.
- Realizace projektových dnů na různá témata.
- Ve škole řadu let působí školní pěvecký sbor.
- V průběhu roku probíhají besedy a semináře dle zájmu žáků po dohodě s vyučujícími a vychovateli.
- Škola spolupracuje se Spolkem rodičů při Škole J. Ježka a s dalšími institucemi a odborníky (SPC, PPP, lékaři), se sportovními kluby zrakově postižených, se SONS, s nadačním fondem Světluška a Leontinka, se Sdružením pro zachování Hostince u Černého vola, atd.
- Celoškolní pobyt na škole v přírodě.
- Pedagogové jsou povinni sledovat projevy sociálně patologických jevů, upozorňovat na ně třídního učitele, výchovnou poradkyni, metodika prevence, školní psycholožku i vedení školy a podílet se na jejich odstraňování. S rizikovými žáky probíhá individuální psychologická práce.
- Při prvních kontaktech s novými žáky a jejich rodiči věnujeme pozornost analýze potenciálních výchovných potíží a SPJ. Každý nový žák je seznámen s pracovníky školy, na které se může obrátit v případě potřeby řešení osobních problémů a výskytu SPJ (psycholožka, výchovná poradkyně, třídní učitel, vedení školy). Podporujeme a aktivně nabízíme rozhovor, konzultace se školní psycholožkou či poradenství žákům i jejich rodičům. Nový žák je uveden do třídního kolektivu, kde je věnována pozornost jeho adekvátnímu začlenění a přijetí ze strany ostatních dětí. Tímto způsobem podporujeme u nově příchozích žáků snadnější průběh adaptace, vyjasňujeme případná nedorozumění a předcházíme vzniku emočních obtíží zejména u žáků ubytovaných na internátě školy.
- V případě potřeby řešení individuálních otázek je dětem k dispozici školní psycholožka.
- V prostorách školy pořádáme aktivity podporující spolupráci školy s rodiči (vánoční besídka, vánoční čajovna, vánoční a velikonoční jarmarky, dny otevřených dveří, aj.). Rodiče mají možnost konzultovat otázku SPJ s třídním učitelem žáka, výchovným poradcem, psychologem a vedením školy.
- Pro případ podezření či zjištění projevů šikany je k dispozici krizový plán, v němž jsou stanoveny konkrétní kroky k řešení situace. Klademe důraz na individuální a respektující přístup, pružnou a rychlou komunikaci v pracovním kolektivu, s vedením školy, rodiči i dalšími potřebnými odborníky.

4. Soubor aktivit pro jednotlivé cílové skupiny

1. Aktivity pro žáky

Metody a prostředky k naplňování cílů preventivního programu se různí dle věku žáků a jejich osobnostního zaměření, charakteru třídních kolektivů i aktuálnosti.

Třídní učitelé vybírají konkrétní témata, která odpovídají věku, zájmové orientaci žáků a problematice třídy a zaměřují se na ně ve výuce, organizování společných aktivit s dětmi a při spolupráci se školní psycholožkou, výchovnou poradkyní a metodičkou prevence.

Preventivní program se prolíná do všech vyučovacích předmětů, zejména však do předmětů výchovných (občanská výchova, výchova ke zdraví, tělesná výchova, pracovní vyučování).

Naše škola se každý rok účastní těchto aktivit (popř. je sama organizuje a zajišťuje):

- Sportovní soustředění mladších žáků
- Mezinárodní sportovní hry ZP žáků v Levoči
- Celostátní sportovní hry ZP mládeže
- Lyžařské soustředění v Janských lázních
- Turnaje v goalballu a showdownu

- Návštěvy různých mimoškolních akcí (výstavy, přednášky v knihovně, exkurze, divadelní představení, interaktivní programy, workshopy, komentované prohlídky, sezónní slavnosti, apod. dle aktuální nabídky)
- Pravidelné canisterapie
- Pravidelné hipoterapie
- Školní projekty a projektové dny na vybraná témata (např. Čteme rádi, já i moji kamarádi, Literární program, Poetické setkání, Řemesla vhodná pro zrakově postižené žáky, Laskavec, programy enviromentálního charakteru atd.)
- Besedy s pozvanými hosty (umělci z řad herců, spisovatelů, hudebníků, sportovců, přírodovědců a další zajímavé osobnosti)
- Celostátní soutěž ve čtení Braillova písma – „Braillova klíč“
- Soutěž v psaní na klávesnici PC
- Aktivity školního pěveckého sboru
- Škola v přírodě

2. Aktivity pro rodiče

- Vzhledem k charakteru naší školy (velmi úzké třídní kolektivy, individuální přístup, děti a žáci se zdravotním postižením, podpůrná opatření při výuce) udržujeme kontinuální komunikaci s rodiči žáků (každý třídní učitel intenzivně komunikuje s rodiči svých žáků).
- Pokud vyvstávají potíže, které je nutné řešit komplexněji, organizujeme schůzky rodičů s třídní učitelkou a školní psycholožkou, konzultace s výchovnou poradkyní, sestavujeme motivační programy a sdílíme důležité informace.
- O preventivních opatřeních školy jsou rodiče informováni prostřednictvím tematicky zaměřených dopisů a letáků, nástěnkami, webovými stránkami, apod.
- Všichni rodiče jsou zváni na pravidelné akce školy: besedy s pozvanými hosty, Vánoční jarmark, Vánoční čajovna, Vánoční besídka, Vánoční slavnost, Velikonoční jarmark, závěrečné prezentace školních projektů, přehrávky a vystoupení žáků ZUŠ.
- Škola dlouhodobě a dobře spolupracuje se Spolkem rodičů.
- Zaměřujeme se na aktivní zapojení rodiny do prevence rizikových projevů chování. Nabízíme rodičům metodickou a informační pomoc. Usilujeme o vytváření atmosféry důvěry při řešení problémů osobních i obecných.

3. Aktivity pro učitele

- Informace o chodu školy a situaci v jednotlivých třídách se předávají na pravidelných pedagogických radách.
- Škola poskytuje zaměstnancům finanční podporu na účast na vzdělávacích seminářích.
- Informace a poznatky ze vzdělávacích seminářů si pedagogové aktivně předávají individuální nebo skupinovou formou.
- Pro pedagogy se pořádají pravidelná metodická sdružení.
- Pedagogové konzultují výchovné a vzdělávací postupy s výchovnou poradkyní, školní psycholožkou a metodičkou prevence.

5. Vymezení pojmu šikana

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále

charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

Podoby šikany:

- **Přímá šikana** může mít podobu
 - fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy),
 - neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).
- **Nepřímá šikana** má za cíl způsobit emocionální a psychické utrpení a poškodit sociální status oběti. Útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. K útoku často využívá prostředníka. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, ale v některých případech může být i třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.
- **Kyberšikana** může mít podobu například zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily, apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou.

U žáků **se za šikanování nepovažuje** škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresi neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu.

Důležité znaky šikanování:

- Záměrnost, cílenost, opakování (není podmínkou), nepoměr sil, bezmocnost oběti, nepříjemnost útoku, samoučelnost agrese.
- Podstatnou vlastností šikany je skrytost. Ta je dána tím, že často odhalení zejména pokročilé šikany brání z rozličných důvodů všichni účastníci vyšetřování včetně oběti. Z tohoto důvodu je důležité umět rozpoznat přímé a nepřímé signály šikany:

Mezi nepřímé signály patří:

- izolovanost (s ostatními spolužáky se žák baví minimálně, nemá žádného kamaráda ve třídě),
- specifické emoční projevy ukazující na úzkost, stísněnost, strach, inhibovanost, zvýšenou iritabilitu,
- nesoustředěnost, neklid a zhoršený prospěch,
- dítě je ostatními spolužáky nebo spolužákem odmítáno s výskytem zesměšňujícího chování, pošťuchování, apod.
- problémové chování oběti (vzniká pod nátlakem a pohrůžkami agresorů – kteří oběť nutí, aby vydávala ostatním peníze či jiné hmotné věci, aby prováděla nebo se spoluúčastnila činnostmi trestných, nemorálních nebo jinak nevhodných či ohrožujících),
- dospělí mají z daného kolektivu nebo vztahů mezi některými dětmi „divný pocit“, který nedokáží přesně specifikovat.

Skryté volání o pomoc:

- žák vchází s učitelem do třídy, nenápadně postává o přestávce u kabinetu, přichází pozdě do hodiny, vždy chodí všude jako poslední,
- projevy outsidera – dítě je osamocené, s nikým se nebaví, nemá kamaráda
- nepříznivý emoční stav – stísněnost, smutek, strach, neštěstí
- žák nechodí na tělocvik, vždy zůstává ve třídě, má nadměrnou omluvenou absenci, případně i neomluvenou absenci
- náhle zhoršení prospěchu, nesoustředí se při vyučování

Mezi přímé znaky patří:

- posměšné poznámky a pokořující přezdívky, nadávky a ponižování, které se soustředí na jednoho žáka (stereotypní ventilace negativních emocí ve skupině skrze jednoho žáka),
- konflikty a napadání (včetně fyzického) jsou jednostranné a z hlediska věku, fyzických dispozic či charakteru nevyvážené (silnější proti slabšímu, oběť útoky neoplácí, nedokáže se vymezit a bránit).
- Projevy subtilního násilí a manipulace: nerovnoprávnost – dítě dostává povýšené příkazy a snaží se jim vyhovět, bývá ostatními komandováno, zaznívají „přátelské“ vtipy, inscenují se kanadské žertíky, zahanbující přezdívky, vysmívání při neúspěchu, žák „dobrovolně“ dává svačiny kamarádovi

Některé znaky šikanování, na které mohou upozornit rodiče:

- dítě přestalo mluvit o kamarádech ze školy,
- nechce chodit do školy, přestože se dříve těšilo, odchod z domova odkládá,
- psychosomatické obtíže - ztráta chuti k jídlu, neurčitě bolesti břicha, hlavy, zvracení, neklidný spánek, apod.,
- ztráty osobních věcí, poškozené věci,
- drobná fyzická poranění (modřiny, odřeniny, otlaky),
- výskyt agrese k sourozencům, která se dříve nevyskytovala.

Popis stadií šikanování:

První stadium: Zrod ostrakismu. Odehrává se v podstatě v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor se dělají „legrácky“. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, sprádají proti němu intriky, dělají na jeho účet vtipy, apod. Jde o zárodečnou podobu šikanování, která obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace. V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra. Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito širitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Svým způsobem platí „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Bud' jsi s námi nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází

k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě. Aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana. Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí – „otrokáře a otroky“. Jedni mají všechna práva a ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou Hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Šikana zaměřená na učitele

Šikana zaměřená na učitele není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí. Neměla by být proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti.

Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám.

6. Kyberšikana

Kyberšikana musí splňovat zejména kritéria opakovanosti, musí být dlouhodobá a musí být vnímána jako ubližující. Oběť se pak nedokáže útokům účinně bránit. Existuje mocenská nerovnováha.

Termínem *on-line obtěžování* označujeme jednorázové útoky, jejichž dopad je pouze dočasný.

Mezi typické formy kyberšikany patří následující projevy spojené s využitím ICT technologií:

- Publikování ponižujících videozáznamů, audiozáznamů nebo fotografií,
- Ponižování a pomlouvání,
- Krádež identity a její zneužití (pachatel pronikne na účet oběti nebo založí falešný profil pod jejím jménem),
- Provokování a napadání,
- Vyhrožování, zastrasování a vydírání,
- Zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť,
- Vyloučení z virtuální komunity,
- Obtěžování, pronásledování,
- Zneužívání webkamer,
- Specifické formy kyberšikany spojené s hraním on-line her.

Prevence kyberšikany na úrovni školy:

- Zanést do školního řádu pravidla používání ICT a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v areálu školy).
- Informovat žáky o zásadách etického chování v souvislosti s používáním ICT (netiketa), vytvořit „listinu práv na internetu“.
- Pracovat na povědomí žáků o rizikovém chování na internetu.
- Začlenit témata spojená s rizikovým chováním na internetu do výuky.

Prevence kyberšikany na úrovni pedagogů:

- Posilovat empatii mezi žáky, dávat žákům pozitivní zpětnou vazbu,

- Pracovat na klimatu třídy, školy,
- vést k úctě k druhým lidem,
- vytvářet dobré vztahy mezi žáky i kolegy,
- důsledně zakročovat vůči seznatelným individuálním projevům agrese,
- informovat žáky o vhodném postupu řešení kyberšikany.

Vhodný postup pro oběť kyberšikany:

Jednotlivé kroky na sebe nemusí přesně navazovat, např. dítě může oznámit útok dospělé osobě již v prvotních fázích.

1. Zachovat klid – nejednat ukvapeně.
2. Uschovat si důkazy kyberšikany – SMS zprávy, e-mailové zprávy, zprávy z chatu, uložit webové stránky, apod.
3. Ukončit komunikaci s pachatelem – nekomunikovat s útočníkem, nesnažit se ho žádným způsobem odradit od jeho počínání, nevyhrožovat, nemstít se.
4. Blokovat pachatele a blokovat obsah, který rozšiřuje – pokusit se zamezit útočníkovi přístup k účtu nebo telefonnímu číslu oběti, i k nástroji či službě, pomocí které své útoky realizuje (např. kontaktovat poskytovatele facebooku).
5. Identifikovat pachatele (pokud to neohrozí oběť).
6. Oznámit útok dospělým (učitel, rodič), svěřit se blízké osobě.
7. Nebát se vyhledat pomoc u specialistů - kontaktovat školu a specializované instituce (PPP, Policie, SVP, intervenční služby specializující se na řešení kyberšikany, psychology, apod.).
8. V případě řešení situace školou žádat konečný verdikt – po prošetření celého případu trvat na konečném stanovisku všech zainteresovaných institucí.

Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Co může dělat škola:

1. Podpořit oběť a zajistit její bezpečí – zklidnění oběti, nabídnutí podpory, odstranit závadný obsah z internetu v součinnosti s IT odborníkem nebo poskytovatelem dané on-line služby, administrátora služby, apod.
2. Zajistit co nejvíce důkazních materiálů – před samotným smazáním materiálů pořídit snapshoty s důkazním materiálem, stáhnout internetové stránky do lokálního PC, zajistit seznam žáků, kteří se stali publikem kyberšikany (např. v rámci diskusní skupiny na sociální síti), ideálně s odkazy na jejich profily, pokusit se identifikovat agresora (např. prostřednictvím jeho přátel).
3. V případě kyberšikany realizované v uzavřeném prostředí kontaktovat odbornou instituci (např. pracovníky projektu E-Bezpečí, projektu Seznam se bezpečně!, případně kriminalisty oddělení informační kriminality PČR), která může pomoci důkazní materiály zajistit jinými cestami.
4. Důkazní materiály dále využijeme v rámci vyšetřování, při komunikaci s rodiči agresorů a rodiči oběti, v rámci rozhovorů s agresory, apod. Vždy je však nutné zajistit bezpečí svědků. Tj. z důkazního materiálu by nemělo být zřejmé, kdo jej poskytl.
5. Incident vždy vyšetřit – zjistit, kde incident probíhal, jak dlouho trval, kdo se do něj zapojil a proč, jaký dopad měl na oběť, jakými technickými prostředky lze útok zastavit, apod. Pokud nejsme schopni incident sami vyšetřit, můžeme využít podpory externích institucí.
6. Informovat rodiče – tj. rodiče oběti i rodiče agresora. Poučíme rodiče o tom, jaký bude postup řešení na úrovni školy, případně o tom, že daný případ kyberšikany nespadá do kompetence školy (např. útok proběhl mimo vyučování a nemá návaznost na šikanu, která probíhá ve škole) a že je možné využít např. právních služeb.
7. Žádat konečný verdikt a informace všech zainteresovaných institucí.
8. Zvolit odpovídající opatření – v souladu se školním řádem a v kombinaci s dalšími dokumenty, např. krizovým plánem.

9. Realizovat preventivní opatření – např. projektové dny zaměřené na prevenci, cílená práce s třídním kolektivem, apod.

Škola nemůže udělovat kázeňské tresty, popř. snížené známky z chování za činnost, která se nestala během vyučování nebo v rámci akcí organizovaných a zajištěných školou. I v těchto případech by škola měla kyberšikanu řešit alespoň v těchto základních bodech:

- Zjistit informace o tom, kterých tříd se případ kyberšikany týká. Ve všech zasažených třídách provést sociometrii a dále postupovat podle zpracovaného krizového plánu.
- Doporučit rodičům oběti, aby se v případě kyberšikany svého dítěte obrátili na specializovanou instituci (Linka bezpečí, Dětské krizové centrum, PPP, atd.) a dále na PČR a OSPOD.
- Informujte zasažené žáky o postupu při řešení kyberšikany. Sdělte jim, že škola trestat v tomto případě nemůže a proto byl případ předán policii. Děti potřebují vědět, že za každé nepřiměřené chování přijde trest.

7. Ohlašovací povinnost

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost *oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.*
- Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na *Policii ČR*. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství.
- Všechny případy šikany, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci, škola oznamuje také na *OSPOD*. Dále pak případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte.

8. Zásady přístupu k dětem, žákům a studentům s poruchami autistického spektra

Škola Jaroslava Ježka je škola určená dětem a žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, primárně dětem a žákům s poruchami zraku. Zrakové postižení však u našich žáků nebývá jedinou zátěží. V naší škole máme zařazené i žáky s kombinovaným postižením, mezi které patří také poruchy autistického spektra.

Pedagogové v naší škole mají speciálně pedagogické vzdělání a s problematikou PAS jsou obeznámeni.

1. Charakteristika a specifika v chování žáků s PAS

Mezi poruchy autistického spektra jsou řazeny tyto diagnostické kategorie: dětský autismus, atypický autismus, Rettův syndrom, Aspergerův syndrom a jiné pervazivní vývojové poruchy.

Základní diagnostická triáda PAS zahrnuje různou míru narušení v těchto oblastech:

- Sociální interakce a sociální chování,
- Verbální i neverbální komunikace,
- Oblast představitosti a hry, omezených vzorců chování, zájmů nebo aktivit.

Stupeň závažnosti poruch bývá různý. Typická je také značná variabilita projevů. I v případě nejlehčích forem postižení je zhoršena sociabilita a ztíženo zařazení jedince do společnosti.

U žáků s PAS se lze setkat s různou úrovní intelektových schopností (mentální retardace, průměrné intelektové schopnosti s nerovnoměrným vývojem nebo rozložením, nadprůměrné nadání). Je tedy důležité individualizovat přístup ke vzdělávání pro každého žáka.

- **Specifika v sociální interakci a sociálním chování**
Problémy v porozumění sociálním situacím a vztahům, různý stupeň zájmu o sociální kontakt (např. žáci mazliví; pasivní; neteční; aktivní; zdrženliví; nejistí a neschopní přiměřeně navázat kontakt; fixování na blízké osoby). Nedostatečná orientace v mezilidských vztazích a sociálních situacích, verbální i neverbální komunikaci. Problémy s neustálými změnami. To vede k tendenci ritualizovaného chování s prvky stereotypie (např. potřeba jíst stále stejné jídlo; dodržovat stále stejnou trasu cesty). Velké obtíže s empatií, což může vést k problémům v pochopení příčin a záměrů chování druhých lidí.
- **Specifika ve verbální i neverbální komunikaci**
Různé obtíže v komunikaci a vývoji řeči (mutismus; dysfázii; echolálii; verbalismus; agramatismus; ulpívání na tématu hovoru; repetitivní doptávání). Často se setkáváme s tím, že i když je řeč rozvinuta, objevují se problémy v komunikaci (např. žák verbálně komunikuje, ale nedokáže sdělit svá přání, pocity; není schopen užívat neverbální komunikační prostředky, jako např. výraz obličeje, oční kontakt, postoj těla či gesta).
- **Specifika v oblasti představivosti a hry, chování (repetitivní vzorce chování), zájmů nebo aktivit**
Neobvykle silné či zvláštní zájmy (např. oblíbené předměty, hračky; činnosti; pohádky; televizní reklamy; témata), omezená schopnost spontánně sdílet s ostatními vrstevníky radost a zájmy či rigidní a kompulzivní chování. Četnost takového chování se zvyšuje při nadměrné stresové zátěži či emočně náročných situacích (i při projevech radosti). Setkáváme se také se stereotypními nebo repetitivními motorickými pohyby (např. poskakování; mávání rukama; kývání tělem; kroucení prstů před obličejem).
- **Specifika v oblasti smyslové percepce**
Např. hypersenzitivita na zvuky, vůně, chutě nebo taktilní podněty. Hlasité zvuky mohou u žáků vyvolávat až fyzickou bolest. Setkáváme se s nesnášenlivostí k určitým druhům materiálů nebo i určitým typům jídla. Specifické vnímání můžeme najít u všech smyslových modalit.

2. Zásady přístupu při výchově a vzdělávání žáků s PAS

Jde o to, aby bylo školní prostředí pro žáka pochopitelné, bezpečné a uměl se v něm orientovat.

- **Zásada přesnosti, jasnosti instrukcí a zajištění předvídatelnosti**
Většina žáků s PAS potřebuje větší míru struktury prostředí a činností. Předvídatelnost a pravidelnost denních činností posiluje u žáků s PAS pocit bezpečí a uspokojuje jejich potřebu rutinních činností. Neznámé a nečekané události mohou vést k úzkosti, problémovému chování nebo k výkyvům či selhání v obvykle zvládaných činnostech.
- **Zásada strukturování pracovního dne a činností**
Důležitým pomocníkem mohou být plány dne, připomínky a pravidla, popisy školních situací (např. při zvonění bych měl být ve třídě; postavím se, když vstoupí učitel). Dále výraznější strukturalizace prostoru, činností a času (např. denní režim; rozvrh vyučovacích hodin; strukturovaný plán vyučovací hodiny, strukturovaný plán dané činnosti). Vše toto napomáhá žákovi v orientaci v těchto tématech: kde a kdy bude; co dělá; jak to má dělat; jak dlouho to bude trvat; proč to dělá, co bude výsledkem, apod.
- **Zásada jasné a konkrétní motivace**
Žáci s PAS musí rozumět smyslu vykonávaných činností. Sociální motivace zpravidla nefunguje. Jednou z forem práce s motivací žáka je využití jeho silných stránek, které může být spojeno s poskytováním určitého motivujícího druhu odměny (např. žák může vykonávat aktivity, které jsou ve spektru jeho zájmů; v různých typech úkolů lze využít oblíbené

předměty/témata žáka, např. při oblíbenosti hasičů zadáváme žákovi čtení a matematické úlohy o hasičích).

○ **Zásada klidného a empatického přístupu**

S ohledem na specifika v chování a komunikaci žáků s PAS (např. nevhodné poznámky; netaktní přímočarost; otázky mimo kontext; banální výroky; úzkostné reakce při setkáních s novými lidmi; vulgární vyjadřování; odborné otázky) je nezbytné reagovat na uvedené projevy s pochopením.

○ **Zásada dodržování časové souslednosti úkolů**

Jestliže se často mění plánované činnosti a nerespektují se stanovená pravidla, dochází u žáků s PAS k nejistotě. V případě, že je třeba změnit původně nastavený harmonogram a postup práce, je nezbytné změnu žákovi vysvětlit. Tam, kde se dá očekávat změna v zažitém režimu (např. výlet; exkurze; suplování), je vhodné ji nejen dopředu sdělit, ale také počítat s možnostmi alternativního řešení pro žáka s PAS.

○ **Zásada vyšší míry vizuální podpory**

Pro většinu žáků s PAS je vizuální informace nezbytnou podporou pro pochopení významu předávané informace. Pracovní činnost je vhodné názorně demonstrovat, rozepsat v bodech nebo rozkreslit (využít tzv. schémata postupů). Tato zásada má v našem případě limity, pokud je dítě s PAS nevidomé nebo vzhledem ke své zrakové vadě nepracuje zrakově.

○ **Zásada posilující koncentraci pozornosti**

Pro zlepšení kvality pozornosti je důležité pravidelné a vyvážené střídání odpočinku a činnosti. Realizovat činnost, která neruší ostatní a žákovi umožňuje soustředění, jako je např. mačkácký míček, provázek, gumička. Dále zařazení pohybu v hodině.

○ **Zásada srozumitelného nastavování sociálně komunikačních pravidel a zvládnání situací, které vyžadují praktickou zkušenost**

Je důležité vědět, jaký způsob komunikace žák upřednostňuje, jaké je jeho porozumění řeči. Mnohdy je důležité upozornit žáka na zdánlivě všeobecně známé skutečnosti. Pozor na ironie, sarkasmy či metafory.

○ **Zásada střídání pracovních činností a odpočinku**

Možnost odpočinku a relaxace je důležitá pro prevenci vzniku nežádoucího chování či vzniku afektu způsobeného únavou a „přetažením“, tlakem na výkon, protože navozuje zklidnění a předchází stresu. Pro odpočinek žáka je vhodné vymezit konkrétní prostor i čas.

3. Doporučený postup školy pro prevenci vzniku problémových situací u žáků s PAS

Chování dětí s PAS může plnit různé funkce. Je třeba mít na paměti, že součástí PAS není automaticky autoagresivní či agresivní chování. Pokud dochází k problémovému chování, je důležité sledovat, v jakých situacích se objevuje, co může být jeho příčinou.

- **Chování jako forma vyjádření emocí** – specifika, která se objevují ve zvýšené míře ve chvílích stresu, emocionálního vypětí, nenadálých změn (např. poskakování; mávání rukama; kývání se; vykřikování, ale např. i autoagresivní chování či útok na spolužáka).
- **Chování jako projev neporozumění situaci** – žák např. nerozumí co se kolem něj děje, nerozumí tomu, co bude následovat.
- **Chování jako forma komunikace** – využijí pro kontakt se spolužákem takovou formu chování, u níž mají ověřeno, že vyvolá reakci ze strany druhého, i když často neodpovídá sociálnímu kontextu a může být pro druhého nepříjemná (např. objímání; nerespektování osobní zóny druhého; držení druhého).
- **Chování jako prostředek dosažení cíle** – žáci neumí dobře vysvětlit svůj cíl a cesty, které volí k jeho dosažení, neodpovídají běžným postupům, (např. žák s PAS jedná bez ohledu na ostatní; není schopen odložit naplnění svých potřeb).
- **Chování jako následek přetížení v oblasti smyslového vnímání či obtíží se smyslovou integrací** – svou intenzitou neadekvátní či neočekávaná reakce na smyslový podnět.

- **Chování jako následek polaritních přesvědčení (černobílé myšlení)** – chování nepřiměřené věku, kdy žák nedokáže zvládnout neúspěch nebo není schopen přijmout řešení situace, které není zcela podle pravidel.

Dále by mělo být stanoveno, jaké projevy v chování jsou pro žáka charakteristické, které projevy v chování budou v rámci školy tolerovány (typicky např. stereotypie v chování nezbytná pro základní pocit bezpečí žáka, např. nošení oblíbeného předmětu do školy; možnost odpočinku mimo třídu; umožnění objetí učitele v rámci rituálu vítání a loučení), a ve kterých případech se jedná o chování v prostředí školy problémové (např. vykřikování vulgarismů; házení předměty; nedodržování osobní zóny při sociálním kontaktu).

U takového chování by měl být stanoven intervenční postup, jak s daným chováním pracovat, tedy měly by být jasně dané konkrétní strategie (např. ignorování; posilování žádoucího chování; způsob komunikování zpětné vazby) vycházející z doporučení ŠPZ, zkušenosti zákonných zástupců žáka a třídního učitele (či dalších pedagogických pracovníků, např. asistenta pedagoga).

9. Řešení dalších sociálně patologických jevů a rizikových projevů chování

V předchozích kapitolách byla blíže popsána a rozvedena tato témata:

- Šikanování ve škole
- Kyberšikana
- Problémové situace týkající se žáků s PAS

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (2010) a jeho průběžně aktualizované přílohy („Co dělat když“) zmiňují a rozvádí dále (mimo tří výše uvedených) tyto oblasti:

- Návykové látky
- Rizikové chování v dopravě
- Poruchy příjmu potravy
- Alkohol
- Syndrom CAN (Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole)
- Homofobie
- Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus
- Vandalismus
- Záškoláctví
- Krádeže
- Tabákové výrobky určené ke kouření a nikotinové sáčky
- Krizové situace spojené s ohrožením násilím ve školním prostředí
- Netolismus (tj. závislost na tzv. virtuálních drogách)
- Sebeпоškozování
- Nová náboženská hnutí
- Rizikové sexuální chování
- Příslušnost k subkulturám
- Hazardní hraní
- Psychická krize a duševní onemocnění žáka
- Sebevražedné chování

Jsme si plně vědomi toho, že i s touto problematikou se můžeme setkat u našich žáků. Některá taková témata jsme v minulosti již řešili. Nemáme vypracovaný krizový plán pro každé uvedené téma zvlášť, v akutní situaci postupujeme následovně.

- V případě zjištění pedagog nebo jiný pracovník konstruktivně ošetří akutní situaci (osobní rozhovor s dítětem, sdělení, že porušilo pravidla, vedení k sociálně žádoucím projevům, návrh adekvátní varianty chování, náprava vzniklé situace, apod.).
- Podle závažnosti daného přestupku nebo tématu pedagog jedná o dalším postupu v užším pracovním týmu (vedení školy a internátu, výchovná poradkyně, školní psycholožka/metodička prevence). Využití informací a postupů uvedených v konkrétní příloze Metodického doporučení (2010).
- Po dohodě v užším pracovním týmu dochází k dalším krokům:
 - širší zmapování situace formou individuálního rozhovoru s žákem/žáky (v případě potřeby může zahrnovat také psychologické vyšetření),
 - pokud je to vhodné, individuální rozhovory s ostatními žáky,
 - spojit se s rodiči a konzultovat s nimi zjištěnou situaci a chování dítěte v domácím prostředí,
 - stanovení dalšího postupu a konkrétních výchovných opatření (pokud to vyžaduje závažnost situace, svolání výchovné komise),
 - zvážení spolupráce s ostatními specializovanými institucemi,
 - rozhovor s rodiči, informování o stanoveném postupu školy a konkrétních opatřeních, předání kontaktů na specializované instituce,
 - pokračující práce se žákem, případně celým třídním kolektivem, podpora zpracovávání a integrace daného jevu na osobní rovině i v třídním kolektivu, spolupráce s rodinou.

10. Přílohy

A. Ochrana dětí před šikanou v předškolním vzdělávání

V MŠ se mohou vyskytnout zárodečná stádia šikany. V případě zjištění pedagog volí podle situace vhodný způsob nápravy, např.:

- Rozhovor s dítětem, které ubližuje – např. pedagog sdělí dítěti, že porušilo stanovená pravidla, vede jej v sociálně žádoucích projevech, navrhuje a ukazuje mu adekvátní varianty v projevech chování, pokud je to možné, ocení jeho zlepšení.
- Zavedení ochranného režimu oběti – MŠ nastaví přísnější dozor, v komplikovanějších případech oběť a útočníka v rámci možností od sebe oddělí, není vhodné konfrontovat agresora s obětí.
- Práce se skupinou – MŠ využije intervenční program, v němž žáci získávají žádoucí vzory chování a zároveň se mohou „dotknout“ pocitů toho, komu je ubližováno. Vhodné jsou činnosti podporující spolupráci. Využit se dají rovněž pohádky či příběhy a jejich dramatizace.
- Rozhovor se zákonnými zástupci dítěte agresora – proběhne až tehdy, když je situace zmapovaná. Důležitá je maximální snaha získat rodiče pro spolupráci.

B. Krizový plán pro řešení šikany

Po zachycení projevů šikany je třeba svolat setkání užšího pracovního týmu a odhadnout o jakou formu a stádium šikanování se jedná. Návazně pak rozhodnout, zda řešení zvládne škola sama nebo si povolá odborníka.

1. Situace, které škola zvládne sama:

- a) první pomoc pro obyčejnou počáteční šikanu,
- b) celková léčba pro řešení prvních dvou stadií šikanování,

2. Scénáře, kdy škola potřebuje pomoc zvenku:

- c) první pomoc pro komplikovanou počáteční šikanu,

- d) první pomoc (krizové scénáře) pro obyčejnou pokročilou šikanu,
- e) první pomoc (krizové scénáře) pro komplikovanou pokročilou šikanu
- f) celková léčba pro třetí stadium šikanování s běžnou i komplikovanou formou

Postup při podezření na šikanu

- konzultovat svá pozorování s dalšími kolegy,
- ihned oznámit podezření vedení školy, výchovnému poradci, konzultovat další postup
- mezi čtyřma očima vyslechnout více nezaujatých svědků, popřípadě konfrontovat svědky mezi sebou. Jde hlavně o následující informace: a) kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí, b) kdo je agresorem, kolik je agresorů. Kdo je iniciátor, kdo aktivní účastník šikanování a kdo je obětí i agresorem. c) co, kdy, kde a jak dělali agresori obětím, d) k jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo, e) jak dlouho šikana trvá
- spojit se s rodiči případné oběti, konzultovat výskyt nepřímých znaků šikany
- vyslechnout oběť – citlivě, diskrétně, zaručit bezpečí a důvěrnost (o rozhovoru nesmějí vědět ostatní žáci). Nikdy neřešit problém před celou třídou
- zajistit ochranu oběti šikany
- teprve nyní vyslechnout agresory (dále viz krok 6. níže)

Řešení počáteční šikany v případě, že někdo informuje o situaci (Kolář, 2011)

1. odhad závažnosti

- rozhovor s informátory
- následuje rozhovor s oběťmi (ne s podezřelými pachateli). Při rozhovoru s oběťmi je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci (je potřeba ochránit ji před možnou pomstou agresorů). Nesmí docházet k přímé konfrontaci pachatele a oběti.

2. nalezení vhodných svědků

- vytipovat členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat (vybrat žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádi s ní nebo ji alespoň neodmítají, žáky nezávislé na agresorech)
- Rozhovory se svědky
- rozhovory zorganizovat tak, aby o nich ostatní nevěděli
- vážnou chybou je společné vyšetřování svědků a agresorů. Zásadní chybou je konfrontace obětí a agresorů

3. Ochrana oběti

4. Rozhovor s agresory

- poslední krok ve vyšetřování
- bez shromážděných důkazů nemá smysl
- cílem je zastavit agresory a ochránit oběti, ale i je samé před následky jejich činů

5. Výchovná komise

- společné setkání pedagogů – rozhodnutí o výchovných opatřeních
- společný rozhovor s rodiči agresora a agresorem

6. Rozhovor s rodiči oběti

- rodiče je třeba informovat o zjištěných a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních

7. Práce s celou třídou

Scénář pro obyčejnou počáteční šikanu (Kolář, 2011)

1. odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany;
2. rozhovor s informátory a oběťmi;
3. nalezení vhodných svědků;
4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory);
5. ochrana oběti;

6. předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a. rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření);
 - b. rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku);
7. realizace vhodné metody:
 - a. metoda usmíření;
 - b. metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči);
8. třídní hodina:
 - a. efekt metody usmíření;
 - b. oznámení potrestání agresorů;
9. rozhovor s rodiči oběti;
10. třídní schůzka;
11. práce s celou třídou.

(Komentář k jednotlivým krokům viz metodické doporučení nebo kniha Nová cesta k léčbě šikany - Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.)

C. Krizový plán pro výbuch skupinového násilí (pokročilá šikana)

A. První (alarmující) kroky pomoci

1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany;
2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí.

B. Příprava podmínek pro vyšetřování

3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy;
4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi;
5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře);
6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C. Vyšetřování

7. rozhovor s obětí a informátory;
8. nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků;
9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky;
10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi).

D. Léčba

11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

(Komentář k jednotlivým krokům viz Metodický pokyn nebo kniha Nová cesta k léčbě šikany - Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.)

D. Intervenční opatření pro nápravu vztahů ve třídě

- Pravidelná práce s třídním kolektivem - účelem je společné zmapování situace, prostor pro sdílení a společná tvorba Plánu či Charty proti šikanování, kde by mělo dojít k jasné formulaci stanoviska k šikanování všemi žáky.
- V průběhu pravidelných setkání práce na nápravě narušených vztahů s cílem posilování pozitivních životních hodnot a postojů. Realizace her se sociální tematikou posilující kooperativní vztahy ve třídě. Závěrečná reflexe společných činností. Počet setkání závisí na úpravě vztahů ve třídě.
- Součástí je zhodnocení intervenčního programu formou dotazníkového šetření.

E. Krizový plán pro řešení šikany pedagogů

1. Pedagog v pozici oběti šikany či pedagog, který je svědkem takovéto situace, vyhledá bezprostředně pomoc. Obrátit se může na:
 - ředitelku školy
 - školního metodika prevence.
 - výchovného poradce
 - školního psychologa
 - kolegu, ke kterému má důvěru
 - na školskou radu
2. Pedagog dále informuje ředitelku školy. V případě potřeby zajistí vedení školy učiteli chráněné prostředí.
3. Školní psycholog zajistí další šetření, provede postupně rozhovor:
 - s obětí, se svědky
 - s agresorem/y – zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi, případně konfrontace mezi nimi
 - nebo o šetření požádá odborníka na problematiku šikanování z PPP
 - z rozhovoru provádí zápis
 - o výsledcích šetření informuje ŘŠ, pokud se šetření přímo neúčastní
4. Ředitelka školy pozve prokazatelným způsobem (nejlépe doporučeným dopisem) zákonné zástupce agresora/rů do školy k pohovoru s výchovnou komisí (VK).
5. VK dohodne společně se zákonnými zástupci žáka/ků další postup. Možnosti školy: odstupňování kázeňských opatření, forma postihu při dalším porušení školního řádu, doporučení odborné pomoci v PPP, informování OSPOD, spolupráce s SVP, oznámení PČR.
6. Provedení zápisu z VK.
7. Ředitelka školy udělí agresorovi/ům kázeňské opatření v souladu se školním řádem.
8. Ředitelka školy informuje PČR, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.
9. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě, kde se šikana odehrávala a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení. Zajistí intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě.
10. Ředitelka školy nabídne pedagogovi odbornou pomoc a podporu – konzultace, odkaz na odbornou péči, apod.

F. Listina dětských práv na internetu a Desatero pro školáky

Zdroj: Nadace Naše dítě, www.nasedite.cz

- Mám právo bádát, učit se a užívat si na internetu všechny dobré věci vhodné pro můj věk. Při surfování na internetu buď vždy opatrný!
- Mám právo nevyplňovat na internetu žádné formuláře a neodpovídat na otázky. Nedávej nikomu adresu ani telefon! Nevíš, kdo se skrývá za obrazovkou!
- Mám právo uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti. Neposílej nikomu po internetu svoji fotografii, nesděluj svůj věk!
- Mám právo se na internetu cítit bezpečně a být v bezpečí. Udržuj hesla používaná na internetu v tajnosti, nesděluj je ani kamarádovi!
- Mám právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které neznám nebo kterým nevěřím. Nikdy neodpovídej na neslušné, hrubé nebo vulgární e-maily!
- Mám právo vždy požádat rodiče nebo učitele o pomoc. Nedomlouvej si schůzku po internetu, aniž bys o tom řekl alespoň jednomu z rodičů.
- Mám právo necítit se provinile, když se na obrazovce počítače objeví odporné věci. Pokud tě nějaký obrázek nebo e-mail šokuje, okamžitě opusť webovou stránku.

- Mám právo nahlásit dospělým každého, kdo se podle mého názoru na internetu chová divně nebo dává divné otázky.
Pokud tě internet vyděsí, nebo přivede do rozpaků, svěř se dospělému.
- Mám právo, aby mne nikdo neobtěžoval a netrápil.
Nedej šanci virům, neotvírej přílohu zprávy, která přišla z neznámé adresy.
- Mám právo, aby mi lidé na internetu prokazovali respekt.
Nevěř každé informaci, kterou na internetu získáš.

G. Krizový plán při vzniku problémového chování a krizových situací u žáků s PAS

Krizové situace u žáků s PAS jsou obvykle důsledkem podcenění některých specifíků v jejich chování, např. nepochopení právě probíhající situace, pocit nepochopení nebo naopak potřeba zvýšené pozornosti. Jako nejzávažnější hodnotíme situace, kdy by mohlo dojít k ohrožení zdraví či života samotného žáka s PAS nebo jeho spolužáků, pedagogických i nepedagogických pracovníků školy. V takovém případě je nezbytné dodržet následující postup:

- 1) V případě agresivního chování žáka** (např. brachiální agrese; kousání; kopání; házení předmětů, hraček či ničení vybavení třídy):
 - snažíme se zajistit bezpečí ostatním žákům (zajistíme odchod žáka s PAS × ostatních žáků ze třídy), na žáka v akutním afektivním stavu hovoříme klidným hlasem (v případě, že žák reaguje negativně, nekomunikujeme s ním), popisujeme situaci, snažíme se ho uklidnit, odstraníme z žákova dosahu nebezpečné předměty (např. židle, nůžky);
 - přivoláme pomoc alespoň jednoho dalšího dospělého, prostřednictvím mobilního telefonu, s pomocí žáků, případně dalších dospělých osob;
 - stále se snažíme žáka verbálně uklidnit, pomalu se k němu přibližujeme, ale pouze do bezpečné vzdálenosti. Je také vhodné udržet mezi žákem a námi ochrannou bariéru (např. školní lavice);
 - pokud žák na uklidňování reaguje, můžeme se k němu dále přibližovat, přičemž stále hovoříme klidným hlasem a uklidňujeme ho (vždy je třeba vzít v úvahu fyzickou sílu žáka, která se v situaci afektu násobí);
 - snažíme se, aby se žák posadil např. na zem, na židli, na koberec a pokračujeme v jeho zklidňování;
 - pokud afekt stále trvá, udržujeme bezpečný odstup, hlídáme, aby si žák neublížil, zajišťujeme prostor (např. u oken), verbálně ho uklidňujeme a čekáme na pomoc dalšího dospělého;
 - kontaktujeme zákonné zástupce žáka, v případě potřeby Zdravotnickou záchranou službu, při agresi vůči druhým osobám i Policii ČR (ve zvlášť závažných případech).

Příklad:

PLÁN A – ODVEDENÍ ŽÁKA:

- vyučující zajistí bezpečnost žáků ve třídě a podle předem nastavených pravidel v Krizovém plánu požádá o spolupráci další pedagogické pracovníky tak, aby bylo možné převést žáka v akutní krizi do klidného a bezpečného prostředí,
- vyučující vyčká momentu uklidnění žáka. Následně uplatňuje prvky motivace ke znovunavrácení žáka do učebního procesu, případně při přetrvávajícím afektu je informován zákonný zástupce žáka nebo je zavolána Zdravotnická záchraná služba.

PLÁN B – ODVEDENÍ TŘÍDY:

- v případě, že chování žáka s PAS je natolik ohrožující, že není možné jeho převedení do jiného prostoru školy, vyučující opět zajistí spolupráci s určenými pedagogickými pracovníky školy dle pravidel nastavených v Krizovém plánu a zajistí bezpečné přesunutí žáků třídy do náhradních prostor,

- pokračuje snaha o zklidnění žáka, pokud se zklidnění žáka nedaří, je třeba upozornit zákonného zástupce, případně požádat o odbornou pomoc (Zdravotnická záchranná služba).

2) V případě autoagresivního chování žáka (např. kousání se; bouchání se do hlavy; bití hlavou o stěnu/o zem; vytrhávání si vlasů):

- snažíme se zajistit bezpečí ostatním žákům (zajistíme odchod žáků ze třídy). Na žáka v akutním afektivním stavu hovoříme klidným hlasem, snažíme se ho uklidnit;
- přivoláme pomoc alespoň jednoho dalšího dospělého prostřednictvím mobilního telefonu, s pomocí žáků, případně dalších dospělých osob;
- stále se snažíme žáka verbálně uklidnit, pomalu se přibližujeme k žákovi (do bezpečné vzdálenosti), snažíme se autoagresivní chování zastavit (vždy je třeba nutné vzít v úvahu fyzickou sílu žáka, která se v situaci afektu násobí), např. vzít žáka za ruce, navázat oční kontakt, nabídnout alternativu (změnu situace);
- v případě velké fyzické síly čekáme na pomoc dalšího dospělého;
- kontaktujeme zákonného zástupce žáka, v případě potřeby Zdravotnickou záchrannou službu, při agresi vůči druhým osobám i Policii ČR (ve zvlášť závažných případech).

3) V případě vzniku rizikové situace mimo budovu školy (např. vycházka; školní akce):

- povinností pedagogického pracovníka je chránit bezpečí a zdraví žáka i mimo budovu školy/školského zařízení, kdy provádění této zásady má svůj odraz ve školském zákoně a dalších prováděcích předpisech. Jedná se např. o pravidla, která se týkají pedagogického dohledu nad žáky v případě výuky mimo místo, kde se obvykle uskutečňuje vzdělávání (např. § 3 vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů, který stanovuje, že při akcích mimo místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, nesmí na jednu osobu zajišťující bezpečnost a ochranu zdraví žáků připadnout více než 25 žáků. Výjimku z tohoto počtu může stanovit s ohledem na náročnost zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ředitel školy);
- pedagogický pracovník by měl při mimoškolních akcích zohlednit specifika projevů žáka s PAS (např. pro některé žáky s PAS může být cestování v MHD v dopravní špičce spouštěčem problémového chování);
- jestliže přeci jen dojde ke krizové situaci, snažíme se zajistit bezpečí ostatním žákům, žáka s PAS se snažíme verbálně uklidňovat, zastavit ho, přimět ho, aby se posadil, fyzicky blokuje cestu k silnici a dalším nebezpečným místům (např. vodní plocha, koleje);
- je také vhodné zajistit, aby se do řešení situace nezapojovali kolemjdoucí a ostatní neznámé/nepoučené osoby;
- čekáme, až afekt u žáka s PAS zeslábně, informujeme o situaci školu a zákonného zástupce žáka, dohodneme se na dalších krocích;
- v případě, že je situace i nadále vážná, kontaktujeme Zdravotnickou záchrannou službu, při agresi vůči druhým osobám i Policii ČR (ve zvlášť závažných případech).

Příklad:

PLÁN C – SCÉNÁŘ MIMOŠKOLNÍCH AKCÍ:

- pokud se žák účastní mimoškolní akce (např. divadelní představení; výstavy; besedy; návštěva knihovny; školní výlety; exkurze), musí být o času konání, průběhu a náplni včas informován samotný žák i jeho zákonný zástupce. Mimoškolní akce se žák účastní po vzájemné domluvě třídního učitele a zákonného zástupce, s přihlédnutím ke specifickým projevům žáka s PAS v chování, k aktuálnímu stavu žáka a charakteru akce;
- po dobu mimoškolní akce se pedagogický pracovník věnuje zejména zabezpečení bezpečí žáka s PAS i ostatních žáků, snaží se předcházet krizovým situacím;

- v případě problémového chování realizuje pedagogický pracovník krizový scénář dle pravidel popsaných v Krizovém plánu, případně postupuje obdobně jako v plánu A. Každá taková situace by měla být následně zaznamenána, měly by být zachyceny její příčiny, průběh a postupy při řešení, zároveň by se mělo zaznamenat, zda a případně co napomohlo k řešení situací

11. Seznam odborných podkladů – Metodická doporučení a metodické pokyny

Při zpracovávání minimálního preventivního programu byla použita metodická doporučení a metodické pokyny v oblasti primární prevence rizikového chování schválená vedením MŠMT. O uvedené dokumenty se také opírají postupy řešení situací spojených s konkrétními projevy rizikového chování.

1. Návykové látky
2. Rizikové chování v dopravě
3. Poruchy příjmu potravy (aktualizováno 2023)
4. Alkohol
5. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole (aktualizováno 2024, obsahuje celkem 5 dokumentů, tato příloha nově nahradila přílohu č. 20).
6. Školní šikana
7. Kyberšikana a další formy kybernetické agrese
8. Homofobie
9. Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus
10. Vandalismus
11. Záškoláctví (2024 vydáno nové metodické doporučení, viz níže)
12. Krádeže
13. Tabákové výrobky určené ke kouření a nikotinové sáčky (aktualizováno 2022)
14. Krizové situace spojené s ohrožením násilím ve školním prostředí, z vnějšího i vnitřního prostředí
15. Netolismus
16. Sebepoškozování
17. Nová náboženská hnutí
18. Rizikové sexuální chování
19. Příslušnost k subkulturám
20. *Nahrazena novou přílohou č. 5 (2024)*
21. Hazardní hraní
22. Dodržování pravidel prevence vzniku problémových situací týkajících se žáků s PAS (a příloha Krizový plán pro prevenci vzniku problémových situací týkajících se žaka s PAS)
23. Psychická krize/duševní onemocnění žáka (aktualizováno 2023)
24. Sebevražedné chování (aktualizováno 2024, má dále celkem 8 samostatných příloh)

Zdroj: msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny září 2024.

- **Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (dokument MŠMT č.j.:21291/2010-28) s následujícími průběžně aktualizovanými přílohami („co dělat, když“)**
- **Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (2016)**

- Zásady přístupu k dětem, žákům, studentům s PAS v rámci vzdělávacího procesu (2017), materiál doplňuje výše uvedenou přílohu metodického doporučení k primární prevenci č. 22 (Dodržování pravidel prevence vzniku problémových situací týkajících se žáků s PAS).
- Metodické doporučení MŠMT k prevenci a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování (2024), MŠMT č.j. 780/2024-1.